
Europska istraživanja

Izvorni znanstveni članak
329(4-67EU)
Priljeno: 9. ožujka 2007.

Stranački sustav na razini Europske Unije

DANICA FINK-HAFNER*

Sažetak

Iako EU nije predstavnička demokracija, možemo reći da svojim političkim sustavom, barem u pojedinim elementima, sve više oponaša nacionalni liberalni model vladavine. No istodobno je očito da se od njega u mnogočemu jako razlikuje. Ovaj se prilog bavi isključivo pitanjem može li se govoriti o europskim strankama i o europskoj stranačkoj areni, dajući pritom pojmovima “političke stranke” i “politički sustav” značenja kakva su se povijesno razvila u politološkoj teoriji.

Ključne riječi: političke stranke, politički sustav, Europska Unija, demokracija, financiranje stranaka

Uvod

Dosadašnji razvoj europskoga političkog sustava, kao i nacrt ustava EU-a, svjedoče o očuvanju dvojake biti EU-a – federalne i međuvladine. Žilavost te dvojnosti izražava se nacionalnim elementima u stranački opredijeljenim institucijama i procesima političkoga sustava EU-a. Liberalne demokratske značajke toga sustava time dopijevaju pod upitnik. U stranačkoj areni EU-a nacionalni su elementi, primjerice, sljedeći: a) provedba europskih izbora po nacionalno prihvaćenim izbornim sustavima; b) nadmetanje nacionalnih – a ne europskih! – stranaka na europskim izborima; c) nepostojanje središnje europske izvršne vlasti (vlade), nepostojanje liberalnih demokratskih odnosa između izvršne i zakonodavne vlasti i nepostojanje pozicijsko-opozicijskih odnosa na razini EU-a; d) orijentacija stranaka na osvajanje uloga vlasti na nacionalnoj razini i odnos prema europskim izborima kao nečemu što je

* *Danica Fink-Hafner*, Fakultet za društvene znanosti, Ljubljana.

“drugorazredno”; e) dominantna uloga nacionalnih političkih stranaka u odnosu na europske stranačke federacije i europske zastupnike. Zato je upitno govoriti o europskim STRANKAMA i EUROPSKOJ stranačkoj areni.

Zametci trodijelne stranačke strukture

Iz dosadašnjih europskih integracijskih procesa uočljivo je da je uspon političkoga povezivanja EZ/EU-a, pa onda i formiranja europske nadnacionalne države, povezan s razvojem političkih stranaka i stranačkoga života na razini EZ/EU-a te njihovim utjecajem na političko odlučivanje. Iako politički sustav EU-a oponaša barem neke elemente liberalnoga modela demokracije, europski višerazinski politički sustav (Andersen i Eliassen, 1993.) umnogome se razlikuje od standardnih zapadnoeuropskih političkih sustava. Nešto slično možemo reći i za stranke na razini EU-a. Europski stranački fenomeni odudaraju od shvaćanja političkoga stranačkog života kakvo se razvilo pretežno na temelju proučavanja nastanka i razvoja političkih stranaka u zemljama zapadne Europe i Sjedinjenim Američkim Državama.¹ Također bismo teško mogli govoriti o europskom stranačkom sustavu u skladu s inače uvriježenim politološkim shvaćanjem pojma stranačkoga sustava u demokratskim uvjetima (Sartori, 1976.).

Po analogiji s Katzovim i Mairovim razlikovanjem “triju lica” (organizacijskim elementima političkih stranaka)² na europskoj razini možemo donekle govoriti o *dvama licima* (o izvanparlamentarnim organizacijama³ i o skupinama stranaka u Europskom parlamentu⁴), međutim stranku na terenu nije lako odrediti. Naime, europske (kon)federacije, unatoč formalnoj mogućnosti individualnoga članstva, u praksi to ne primjenjuju, pa članstvo zapravo predstavljaju nacionalne delegacije stranaka (Bardi, 2002.). Prema tome

¹ O tome vidi npr. Fink Hafner (2001.), McSweeney i Zvesper (1991.) i Randall (1990.).

² U povijesnom razvoju političkih stranaka u nacionalnim državama u Europi nastao je strukturni uzorak koji politolozi nazivaju “trima licima” političkih stranaka – stranka na terenu, središnjica stranke, odnosno njezin izvanparlamentarni organizacijski dio i parlamentarni dio stranke (Katz i Mair, 1993.).

³ Europska pučka stranka (EPP), Stranka europskih socijalista (PES), Europska liberalna, demokratska i reformistička stranka (ELDR), Stranka europske ljevice (EL), Europska federacija zelenih stranaka (EFGP) i Demokratska stranka naroda – Europski slobodni savez (DPPE-EFA).

⁴ Sastav zastupničkih skupina donekle se mijenja nakon svakih europskih izbora. Razmjerno stabilnu jezgru eurozastupničke arene čine sljedeće skupine: Skupina europskih pučkih stranaka i europskih demokrata (EPP-ED), Skupina stranke europskih socijalista (PES), Skupina savezništva liberala i demokrata za Europu (ALDE – nedavno preimenovana iz ELDR). U posljednje su vrijeme na sceni i druge skupine, kao primjerice Europski slobodni savez (Zeleni/EFA), Skupina udruženje za Europu naroda (UEN), Skupina za Europu demokracija i raznolikosti (EDO).

mogli bismo reći da su u europske stranačke (kon)federacije učlanjene nacionalne stranke “europske stranke na terenu”. Navedena trodijelna struktura ipak postoji, ali samo u jezgri eurozastupničkih skupina (Bardi, 2002.).

Specifičnosti političkih stranaka na nadnacionalnoj, europskoj razini

(Ne)usklađenost s teorijskim politološkim definicijama

Zajednička je bit inače različitih definicija pojma politička stranka⁵ u tome da je politička stranka političko udruženje pojedinaca koje je ponajprije prilagođeno političkoj borbi – borbi za vlast. U demokratskom sustavu politička stranka nudi i podupire a) svoje kandidate za dužnosti u parlamentu i vladi i b) svoje ideje javnih politika te c) mobilizira i ujedinjuje interese u društvu u kojem djeluje. U demokratskim je uvjetima ključna, prepoznatljiva osobina stranaka to što se na izborima natječu za ulazak u politička predstavništva, a potom i u izvršnu vlast. Politička je stranka naime *jedina* organizacija koja se natječe u izbornoj areni (Panebianco, 1988.).⁶

Europske stranke nisu u punoj mjeri organizacije koje povezuju građane i vlast. Od temeljnoga teorijskog određenja političke se stranke razlikuju ponajprije u sljedećem:

- a) *nemaju individualnoga članstva*. Tek su onedavna pojedine europske federacije uvele individualno članstvo ili pokrenule ozbiljnu raspravu o tome, ali to je zasad samo marginalna pojava.
- b) Stranke na europskoj razini različito su *unutarnje organizirane, ali ni jedna od njih svojom organiziranošću ne doseže nacionalne stranačke organizacije*. Europske stranačke središnjice nipošto nisu središnjice u pravome smislu te riječi, ni u pogledu moći, niti u pogledu funkcija koje obavljaju; one su ponajprije koordinacijske strukture, odnosno “krovne organizacije” (Hix i Lord, 1997.: 63). Zastupničke skupine u Europskom parlamentu nisu s europskim federacijama u odnosima koji bi bili uspo-

⁵ O različitim definicijama političke stranke vidi u: Fink Hafner (2001.: 12-15).

⁶ Ware (1996.) upozorava da je i spomenuto minimalističko određenje političke stranke katkad upitno. Tako primjerice ima stranaka koje ne priznaju postojeći režim ili sumnjaju u legitimnost konkretnih izbora pa u znak prosvjeda odlučuju da neće sudjelovati na izborima prema pravilima tog režima ili pak da neće sudjelovati na konkretnim izborima. Definirajući pojam političke stranke, politolozi koji su se dosad bavili istraživanjem stranaka, najčešće nisu posebno isticali činjenicu da su stranke, s obzirom na njihovo međusobno povezivanje preko državnih granica, i transnacionalni igrači. O transnacionalizaciji stranaka vidi u: Johansson (1998. i 2004.).

redovi s odnosima nacionalnih stranačkih središnjica i skupina njihovih zastupnika u nacionalnim parlamentima.

- c) Stranke na europskoj razini bile su sve donedavna *izrazito ovisne organizacije*. Dok su europske zastupničke skupine otprije imale osigurane europske proračunske izvore, europske su federacije sve donedavna bile ovisne kako o nacionalnim strankama koje su u njih učlanjene, tako i o eurozastupničkim skupinama. Stranke na razini EU-a i nadalje su više *transnacionalne nego nadnacionalne*.

Središnji dijelovi europskih stranaka

Po analogiji s nacionalnim modelom, politolozi (Hix, 1999.: 179-180) vide europske stranačke federacije kao klice središnjih dijelova europskih stranaka.⁷ Iako su se europske (kon)federacije od sedamdesetih godina nadalje sve više institucionalizirale (Hix, 1999.: 178), one se u tom pogledu ne mogu uspoređivati s nacionalnim stranačkim središnjicama. Promatrano u cjelini, o njima se i nadalje govori isključivo kao o početnim i slabašnim izvanparlamentarnim stranačkim organizacijama na razini EU-a (Bardi, 2002.). Stranačka izvanparlamentarna organiziranost na razini EU-a relativno je manje razvijena kako u usporedbi s nacionalnim stranačkim sustavima, tako i u odnosu na parlamentarne skupine u Europskom parlamentu.

Iako iz dokumenata o socijalno-ekonomskom dnevnom redu Europske Unije izgleda da su europske federacije vrlo koherentne, one su iznutra poprilično heterogene. Njihov je glavni cilj očuvanje *dobrovoljnoga jedinstva članica* – nacionalnih stranaka o zajedničkim načelima i vrednotama. U svojim pravilima o unutarnjim odnosima, europske federacije zato ne predviđaju nadglasavanje ni u unutarnjim procesima formiranja političkih stajališta, niti kad je riječ o temama o kojima većinom odlučuje Vijeće ministara (Attinà, 1997.: 6). Među pokazatelje napretka u tom procesu ubraja se prerastanje neformalnih susreta vođa nacionalnih stranaka u institucionalizirane “samite stranačkih vođa”, što se dogodilo u razdoblju od kraja osamdesetih godina 20. stoljeća naovamo (Hix, 1999.: 178). Ti sastanci na vrhu postali su središnjim tijelima odlučivanja unutar stranačkih federacija.

Attinà (1997.: 6) ocjenjuje da su oni, unatoč pretežno slabim unutarnjim kohezivnim mehanizmima, u pojedinim europskim događajima odigrali ključnu ulogu, primjerice, u ratifikaciji Maastrichtskoga ugovora i smanjivanju broja stranačkih skupina u četvrtom Europskom parlamentu. Štoviše, sastanci nacionalnih stranačkih vođa vremenski su i tematski usklađeni sa sa-

⁷ Podrobnije u poglavlju Alenke Krašovec o europskim federacijama u knjizi Fink Hafner, ur., 2004.

stancima Europskoga vijeća, koji se održavaju svakih šest mjeseci. Vođe nacionalnih stranaka tako usklađuju svoja stajališta unutar istih stranačkih krugova da bi s usklađenim stajalištima pokušali utjecati na srednjoročni i dugoročni dnevni red Europske Unije.

No proces institucionalizacije nije podjednako intenzivan u svim europskim stranačkim federacijama. Prema malo starijim istraživanjima, najizraženiji je bio u PES-u i EPP-u, nešto slabiji u ELDR-u (Hix, 1999.: 179), dok su ostale (kon)federacije u tom pogledu poprilično zaostajale. Novija istraživanja upozoravaju i na razlike i oscilacije u razvoju pojedinih (kon)federacija – primjerice, na napredak Zelenih i kontrastne značajke razvoja PES-a i EPP-a (Bardi, 2002.).

Prema ocjenama istraživača europske su stranačke (kon)federacije slabe organizacije ponajprije zato što jako ovise o vanjskim izvorima (Bardi, 1993. i 2002.).⁸ Ovisne su ponajprije o nacionalnim strankama, članicama federacija te, sve donedavna, i o ideološki srodnim europarlamentarnim skupinama. Unatoč djelomičnom porastu njihova financiranja i kadrovskoga jačanja u devedesetim godinama 20. stoljeća, spomenuta ocjena o slabosti stranačkih organizacija u odnosu na europske političke ustanove, nacionalne stranke i europarlamentarne skupine, vrijedi još uvijek. Uz to što su sve donedavna bile i kadrovski i materijalno ovisne o europarlamentarnim skupinama, europske federacije nemaju ni utjecaja na interna pravila europarlamentarnih skupina. Nedostaju i formalna pravila za uređenje odnosa između dvaju oblika europskoga stranačkog organiziranja. Novosti u pravnom reguliranju stranaka na razini EU-a i njihovo europsko financiranje počevši od 6. mandata EP-a, a i izazov – zbog proširenja novim članicama EU-a – za reorganizaciju načina glasovanja na sastancima nacionalnih vođa, možda će ubuduće utjecati na promjene u spomenutim odnosima.

Javna lica europskih stranaka – europske parlamentarne skupine

Europarlamentarne skupine su najrazvijeniji segment stranaštva u europskom političkom sustavu.⁹ Povijesno gledano, one dobivaju sve veću ulogu usporedo s porastom moći Europskoga parlamenta.¹⁰ Pritom je bilo osobito

⁸ Bardi (1993.: 8) navodi da je udio financiranja iz izvora europarlamentarnih skupina u slučaju triju europskih stranačkih federacija 1989. iznosio otprilike 50 posto od ukupnoga iznosa iz svih izvora.

⁹ Podrobnije u poglavlju Danice Fink Hafner i Tomaža Deželana o europskim zastupničkim skupinama u knjizi Fink Hafner, ur., 2004.

¹⁰ Podrobnije u poglavlju Damjana Lajha o institucionalnoj ravnoteži i u poglavlju Danice Fink Hafner i Irene Bmar o pravnoj regulaciji stranaka na razini EU-a u knjizi Fink Hafner, ur., 2004.

bitno uvođenje nominacijske procedure predsjednika Komisije, a potvrđivanjem (*approval*) Komisije koju imenuje Vijeće (uvedena je Maastrichtskim, pa reformirana Amsterdamskim ugovorom) bio je uspostavljen i neposredan politički odnos Europskoga parlamenta i Komisije. Stranačke skupine u Europskom parlamentu nadziru, između ostaloga, i imenovanja na bitne europarlamentarne dužnosti, kao što su predsjednik Europskoga parlamenta, predsjednici europarlamentarnih radnih tijela, ureda unutar skupina (*internal offices*), izvjestitelji (*rappporteurship*) o određenim novim prijedlozima pravnih normi EU-a (*legislation*).

U zastupničkim skupinama EU-a prepleću se nacionalni i nadnacionalni politički elementi. Nacionalne političke stranke biraju i predlažu kandidate za europske izbore, vode nacionalne izborne kampanje za europske izbore, a nacionalne su delegacije također jedan od oblika povezivanja europarlamentaraca (Nugent, 2003.). Istraživanja pokazuju da su organizacijske veze između europarlamentaraca i nacionalnih stranaka najčešće razmjerno slabe. Europarlamentarci, doduše, po pravilu sudjeluju na domaćim stranačkim kongresima, većinom su i članovi izvršnih tijela nacionalnih stranaka (Raunio, 2003.: 5), međutim raspoloživi rezultati istraživanja svjedoče o vrlo različitoj kvaliteti suradnje između europarlamentaraca i “njihovih” nacionalnih stranaka. Ona se kreće u rasponu od problema u pružanju potpore nacionalnih stranaka “svojim” europarlamentarcima (primjerice, kod Zelenih) i razmjene informacija do razmjerno vrlo čestih kontakata, pa čak i primjera da nacionalne stranke daju europarlamentarcima upute o tome kako da glasuju u EP-u. Vrlo je malo stranaka koje tako tijesno surađuju sa svojim europarlamentarcima. Čak polovina stranaka nikada ne obvezuje svoje eurozastupnike (Raunio, 2003.: 5). Prema istraživanju koje je napravio Scully (2001.), svoje europarlamentarce češće obvezuju stranke koje su ideološki desno od centra, koje imaju veće delegacije u EP-u, koje su unitarne (nasuprot federalnim) i koje imaju češće kontakte s europarlamentarcima. Istraživanja o odnosima između europskih zastupnika i “njihovih” nacionalnih stranaka također su pokazala da u domaćem stranačkom miljeu većina europskih zastupnika nema neki zavidan status (Hix i Lord, 1997.; Raunio, 2003.). Ipak, novija istraživanja upozoravaju da nacionalne stranke poklanjaju tim zastupnicima sve veću pozornost. Vjerojatno će status eurozastupnika i značenje njihova komuniciranja s nacionalnim strankama ubuduće rasti istodobno s povećavanjem kompetencija i moći Europskog parlamenta (Raunio, 2000. i 2003.).

Nakon što su u svojoj zemlji izabrani, europski se zastupnici pridružuju ideološki srodnim europskim zastupničkim skupinama, koje su višenacionalne. Njihovo je glasovanje do te mjere usklađeno da istraživači govore o kohezivnim glasačkim blokovima (Attinà, 1990.; Bardi, 1993.). Europske parlamentarne skupine su naime dobro organizirane (Hix, 1999.). Imaju moć i nad nekim izvorima kojima potiču europske zastupnike da udovoljavaju

željama stranačkih skupina kojima pripadaju. Težnja konsenzualnom i kohezivnom načinu djelovanja Europskoga parlamenta potaknuta je i interinstitucionalnim odnosima na razini EU-a, a i neka proceduralna pravila tjeraju male parlamentarne skupine koje nastaju nakon europskih izbora da se prije kraja mandata pridruže većim skupinama (Attinà, 1990.; Bardi, 1994.).

Zastupničke skupine u EP-u dosad su imale brojne prednosti u usporedbi s europskim stranačkim (kon)federacijama. Novčana sredstva koja su im potrebna za formiranje i djelovanje uglavnom dobivaju iz europskoga proračuna (Bardi, 1993.; Venišnik, 2002.). Sve političke skupine u Europskom parlamentu nisu povezane s ideološki srodnim europskim stranačkim (kon)federacijama. Jezgru cjelokupnoga europarlamentarnog stranačkog sustava čine tri transnacionalne skupine – narodna stranka (EPP), socijalisti (PES) i liberalna skupina (ELDR, odnosno ALDE) – a uz njih su zapaženi i Zeleni i GUE/NGL (Bardi, 2002.: 310-311).

Elementi stranačkoga sustava na razini Europske Unije – postojeći i nedostajući

Politički je sustav EU-a višenacionalan i višerazinski politički sustav (Andersen i Eliassen, 1993.; Attinà, 1998.; Hooghe i Marks, 2001.). Dok u zemljama članicama stranke imaju već razmjerno dugu tradiciju, razvoj eurostranaka – stranaka na razini EU-a – još je u relativno ranoj fazi (Bardi, 2002.: 298). Organizacijski je ovisan o razvoju drugih dvaju strukturnih elemenata – nacionalnih stranaka i zastupničkih skupina u Europskom parlamentu. Među čimbenicima njihova razvoja ključni je segment napredovanja europskoga političkog sustava u pravcu federalizacije Europske Unije.

Europske stranke ne stupaju u odnose karakteristične za stranačke sustave iz suvremene politološke teorije (Duverger, Lipset, Rokkan i Sartori).¹¹ Na europskoj razini, naime, ne možemo govoriti ni o novačenju stranaka radi njihova interaktivnoga djelovanja u Europskoj Uniji kao teritorijalnoj političkoj jedinici, niti o stranačkim organizacijama koje ulaze u međusobne natjecateljske odnose, boreći se za glasove birača u tom okolišu. No europske se stranke ipak donekle idejno-politički strukturiraju, izražavajući idejno-političke razdjelnice na razini EU-a. U nastavku teksta predočit ćemo bitne značajke po kojima se stranački sustav, kakav se formirao na europskoj razini, razlikuje od nacionalnih stranačkih sustava.

¹¹ Neki se klasični izvori nalaze u priloženom popisu literature.

a) nema izravnoga natjecanja među europskim strankama

Nema govora o nekoj dominaciji stranačkoga natjecanja na razini EU-a. Podjednako se teško može govoriti o “europskim” izborima. Na europskim se izborima, naime, natječu nacionalne stranke, odnosno kandidati koje izabiru nacionalne stranke. Borbe za izborne glasove kandidata za europarlamentarce vode se po izbornim pravilima utvrđenim na nacionalnim razinama i s nacionalno obojenim izbornim programima. Izborne programe, doduše, prave europske federacije, ali ti su programi po pravilu uopćeni, najčešće ne sadržavaju konkretna izborna obećanja, a nacionalne ih stranke vrlo rijetko izričito uključuju u svoju predizbornu kampanju (Lord, 2004.: 53). U izbornim programima nacionalnih stranaka po pravilu nedostaje europskih sadržaja, a prevladavajuća je nacionalna tematika (Hix, 2003.). Štoviše, Mair ističe da stranke pokreću pogrešne rasprave i na nacionalnim i na europskim izborima. Dok se europske stranke usmjeruju na problematiku mijenjanja europskih institucija, o kojima se, zapravo, dogovaraju nacionalni politički igrači, nacionalne se stranke uglavnom bave nacionalnim temama.

b) europske stranke ne bore se za vlast na razini EU-a

Na izborima se europske stranke ne bore izravno za osvajanje europske izvršne vlasti, niti za pobjedu svojih programa. Namjera je članica federacija ulazak u nacionalne parlamente i preuzimanje vodećih uloga u nacionalnim vladama. Europski su izbori paradoksalni i po tome što se na njima međusobno bore stranke iste zemlje, a nakon izbora se europarlamentarci različitih nacionalnih stranaka u nekim slučajevima priključuju istoj europarlamentarnoj političkoj skupini (tako je u Europskoj narodnoj stranci i Stranci europskih socijalista).¹²

c) europske stranke ne bore se za glasove jednoga (europskog) demosa na temelju jednoga izbornog sustava

“Europski” demos zapravo je zbroj nacionalnih demosa koji biraju zastupnike u EP. Iako je Europskom parlamentu bila dodijeljena nadležnost da utvrdi zajednički europski izborni sustav pa je 1998. bio napravljen Anastasopoulosov izvještaj o zajedničkim izbornim načelima – zamisao o stvaranju zajedničkoga “bazena” europarlamentaraca, izabranih u transeuropskim ili prekoeuropskim izbornim jedinicama – on to sve do danas nije učinio. U tom pogledu ni europski ustav ništa ne mijenja.¹³

¹² Slično su se na europskim izborima 2004. Slovenska demokratska stranka i Nova Slovenija međusobno borile, a nakon izbora su se zastupnici obiju stranaka priključili europarlamentarnoj skupini Europske narodne stranke.

¹³ Podrobnije o tome u poglavlju Danice Fink Hafner i Irene Beinar u knjizi Fink Hafner, ur. (2004.).

d) nejasni odnosi pozicija – opozicija

Odnosi pozicija – opozicija u europskom su političkom sustavu zama-gljeni. To se očituje i u strukturnim značajkama europskih institucija i u njihovom odnosu prema biračima i političkim strankama. Političke stranke koje su na vlasti u svojim zemljama, na razini EU-a upregnute su preko svojih ministara i premijera u Vijeće, odnosno u ministarska vijeća. One predlažu i kandidate za europske povjerenike. Političke stranke čiji su predstavnici u svojim zemljama izabrani na europskim izborima, zastupane su u Europskom parlamentu. Iako se na europskim izborima birači uglavnom demonstrativno opredjeljuju za oporbene stranke, kritizirajući tako stranke na vlasti na domaćem terenu, europski su zastupnici, u cjelini uzevši, predstavnici nacionalnih stranaka. A one su kod kuće na različitim pozicijama – ili na vlasti ili u oporbi.

e) europski izbori – izbori drugorazrednoga značenja

Razmjerno malo i od izbora do izbora sve manje sudjelovanje građana na europskim izborima, sve više podupire tezu o “drugorazrednosti” europskih izbora. Za političke stranke europski su izbori drugorazrednoga značenja jer, nasuprot izborima na nacionalnoj razini, ne utiru izravno pristup vlasti. Građani pak racionalno reagiraju na okolnosti u kojima sustav EU-a ne funkcionira adekvatno demokratski poput nacionalnih političkih sustava. Birači razmjerno slabo poznaju europske ustanove i njihovo djelovanje, ne identificiraju se znatnije s njima i nemaju u njih povjerenja. Dokle god birači ne budu svojim glasovanjem izravno utjecali na politiku na razini EU-a, vjerojatno se od njih ne može očekivati drukčije ponašanje.

f) ideološke podjele na nacionalnoj razini i na razini EU-a

Europski stranački sustav najčešće je identičan eurozastupničkim skupinama. Istraživači u njemu vide izraz ideološkoga kontinuumu između ljevice i desnice, kakav se tijekom povijesti razvio ponajprije u Zapadnoj Europi (Attinà, 1993.; Lord, 2004.). Cjelovit spektar europskih ideoloških stranačkih obitelji obuhvaća stranke u tom kontinuumu. Osim njih, tu su i regionalne i ekološke stranke, koje ne pristaju u taj ideološki spektar. Sve spomenute stranačke obitelji bile su dosad zastupane u Europskom parlamentu, iako ne u cijelosti u svim mandatima. Od 1979. pa nadalje u njemu se povremeno pojavljivala i krajnja ljevica (komunisti) i krajnja desnica (europski zastupnici ekstremnih nacionalističkih stranaka), ali su oba ta ideološka pola bila razmjerno slaba.¹⁴ U cjelini uzevši, strukturno je opsežnija i razmjerno stabilnija jezgra parlamentarnoga sustava. Ona, doduše, obuhvaća lijevi centar (socijaliste) i desni centar (europske zastupnike kršćanskih, odnosno kon-

¹⁴ Podrobnije o svrstavanju pojedinih eurozastupničkih skupina u poglavlju koautora Fink Hafner i Deželan u knjizi Fink Hafner, ur., 2004.

zervativnih pučkih stranaka). Istraživanja pokazuju da, unatoč podjeli lijevo – desno, u europskom parlamentarnom stranačkom sustavu ne postoji prava podjela na pozicijski i opozicijski blok (Attinà, 1990. i Hix, 1999.).

Kako su se razvijala europska povezivanja, u politici su se pojavile i podjele u pogledima na njih – s jedne strane formirani su afirmativni, a s druge skeptični pogledi. Hix i Lord (1997.: 49-51) misle da bi se stranačke obitelji u Europskom parlamentu mogle svrstati u javnopolitički prostor određen dvjema dimenzijama, i to: a) dimenzijom lijevo – desno i b) dimenzijom integracija – suverenost. U tako definiranom javnopolitičkom prostoru eurozastupničke se skupine, prema njihovu istraživanju, svrstavaju u pet političkih blokova: a) lijevi blok, b) desni centar, c) proeuropski blok, koji dimenzijom integracija – suverenost zadire u prva dva bloka, d) otvoreno antiintegracijski usmjerena krajnja desnica i e) antieuropejci. Radikalna ljevica, Zeleni i konzervativci po njihovoj su ocjeni dimenzijom integracija – suverenost ambivalentni.

Tablica 1: Ideološke diobe na nacionalnim razinama i na europskoj razini

Ideološke podjele	Stranački sustavi na nacionalnoj razini	Europski parlamentarni stranački sustav u nastajanju
lijevo – desno	DA dominantno	DA djelomično
nacionalna suverenost – europska suverenost	DA djelomično	DA dominantno
podjele segmentiranih grupacija	DA ponegdje	moгуće (više Europa – zapad/istok, nova/stara; Europa više brzine)

Na temelju onoga što je istraživanjima dosad utvrđeno o ponašanju eurozastupnika u glasovanju, čini se da se promjenom izbornih preferencija ne bi izmijenila temeljna javnopolitička orijentacija Europskoga parlamenta (Hix, 1999.: 178). Pritom su, dakako, bitna institucionalna pravila. Formiranju tzv. velikih koalicija u Europskom parlamentu, koje prelaze preko lijevo – desnih podjela, pridonose, naime, dva elementa: a) u glasovanju u Europskom parlamentu uglavnom je potrebna apsolutna većina i b) eurozastupnici su se u visokom stupnju identificirali s Europskim parlamentom kao jedinstvenom institucijom koja svoju ulogu često obnaša suprotstavljanjem zemljama članicama i njihovim vladama, katkad i Europskoj komisiji (Hix, 1999.: 177).

g) strukturne značajke stranačkoga sustava na razini EU-a

Europarlamentarni stranački sustav politolozi (Attinà, 1993.; Hix i Lord, 1997.) označuju Sartorijevom kvalifikacijom “umjereni pluralizam”. U tom

sustavu, naime, nema baš mnogo relevantnih stranačkih skupina (stranaka), krajnosti nisu naglašene, a prevladavajući je način natjecanja centripetalan.

Pozivajući se na broj europarlamentarnih skupina/stranaka u sustavu, njihovu veličinu i promjene tih pokazatelja u protoku vremena (*Tablica 2*), Bardi (2002.: 314) izričito govori o procesu konsolidacije stranačkoga sustava u Europskom parlamentu. Neki od ključnih pokazatelja tog procesa su: težnja zgušnjavanju stranačke arene, povećavanje udjela zastupnika triju najvećih parlamentarnih skupina i smanjivanje udjela zastupnika u jednostranačkim skupinama. Taj je proces izrazito povezan sa sposobnošću dviju najvećih zastupničkih skupina za usisavanje nacionalnih komponenata koje su se prije povezivale u druge skupine (Bardi, 2002.: 319).

Tablica 2: Značajke europarlamentarnoga stranačkog sustava

Mandat	Broj stranaka		Broj EP skupina		Efektivni broj stranaka*		Jednostranačke skupine**		% zastupnika EP u jednostranačkim skupinama***		Zajednički % mandata PES, EPP u ELDR	
EP I 1979.-1984.	54	58	8	8	5,2	5,0	3	3	33,9	19,6	63,4	64,5
EP II 1984.-1989.	76	88	9	9	5,3	5,2	4	3	29,3	18,5	62,4	63,1
EP III 1989.-1994.	99	101	11	9	5,0	3,8	4	2	20,8	11,4	67,6	77,8
EP IV 1994.-1999.	88	106	10	9	4,6	4,3	6	4	21,2	11,8	70,2	73,0
EP V 1999.-2001.	122	122	8	9	4,2	4,2	0	0	4,2	2,2	74,1	74,3

Izvor: prema Bardiju (2002.: 313).

Primjedba: u prvom stupcu su podatci s početka mandata, a u drugom s kraja mandata.

*Bardijev izračun izveden s pomoću Laaksove i Taagaperove formule.

** U razdoblju od 1994. do 1999. dvije nepovezane delegacije bile su uključene kao dvije individualne jednostranačke skupine. U EPV-u ni jedna od nepovezanih delegacija nije imala dovoljno članova (10) da bi bila tretirana kao jednostranačka skupina.

*** obuhvaća nepovezane zastupnike Europskoga parlamenta.

PES – zastupnička skupina europskih socijalista

EPP – zastupnička skupina europskih pučkih stranaka i demokrata

ELDR – skupina europskih liberalnih, demokratskih i reformističkih stranaka.

Europski izbori u zemljama članicama izravno utječu na pojedine zastupničke skupine u Europskom parlamentu, ali i na europski parlamentarni sustav kao cjelinu. Iako se, sudeći po istraživanjima, stranački sustav učvršćuje, specifičnosti europskih izbora na nacionalnoj razini (osobito protestno glasovanje) unose elemente nestabilnosti, pa i ulazak antisistemske nacio-

nalnih stranaka u Europski parlament. Očekivanja da će ulazak novih članica u Europsku Uniju, odnosno ulazak njihovih zastupnika u šesti Europski parlament 2004. godine, omesti proces konsolidacije europarlamentarnoga stranačkog sustava nisu se ostvarila.¹⁵

“Politička stranka na europskoj razini” – dvostrukost pravne regulative

Rasprave o demokratskom deficitu i o ulozi političkih stranaka u smanjivanju tog deficita nužno su dovele do političkih pitanja o tome što bi trebala biti “europska stranka”, kako bi trebala biti ugrađena u strukture i djelovanje političkoga sustava i kako bi trebala biti financirana. Tek su dugogodišnje sve češće i sve oštrije kritike financiranja eurostranaka¹⁶ odlučujuće utjecale na to da se u studenome 2003. napokon dovrši barem pripremna europska pravna regulativa djelovanja i financiranja stranaka na razini Europske Unije.¹⁷ Novim pravnim normama politička stranka na europskoj razini definirana je dvostruko, i to kao:

- a) *udruga građana (association of citizens)*
- b) *savez političkih stranaka (alliance of political parties)*, koji teži određenim političkim ciljevima, a priznat je ili osnovan u skladu s pravnim uređenjem barem jedne zemlje članice. Savez političkih stranaka istim je člankom definiran kao “strukturirana međusobna suradnja najmanje dviju političkih stranaka”.

Svaka stranačka organizacijska forma mora ispunjavati i sljedeće uvjete: da je pravna osoba u zemlji članici gdje joj je sjedište; da sudjeluje na izborima za Europski parlament ili izražava namjeru da će to učiniti; europska stranka ili savez stranaka moraju biti zastupljeni u najmanje jednoj četvrtini zemalja članica s europskim zastupnicima ili u nacionalnim parlamentima ili regionalnim parlamentima ili regionalnim skupštinama ili pak moraju dobiti

¹⁵ Sastav Europskoga parlamenta nakon izbora 2004. prikazan je u poglavlju Danice Fink Hafner i Tomaža Deželana o eurozastupničkim skupinama i u prilogu knjige Fink Hafner, ur., 2004.

¹⁶ Među novijim su kritikama i izvještaj *European Court of Auditors* (13/2000) i preporuke *Group of Eminent Persons on the Statute for Members* (lipanj 2000.).

¹⁷ Riječ je o Uredbi *Regulation (EC) No 2004/2003 of the European Parliament and the Council of 4 November 2003 on the regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding* (OJ 2003 L 297). *Uredba Vijeća i EP* bila je prihvaćena 4. studenoga 2003., a na snazi je od 15. veljače 2004. Njezine odredbe o financiranju na snazi su od konstitutivne sjednice šestoga EP-a (20. srpnja 2004.). Podrobnije o procesu pravnoga reguliranja političkih stranaka na razini EU-a u poglavlju Danice Fink Hafner i Irene Brinar u knjizi Fink Hafner, ur., 2004.

barem tri posto izbornih glasova u svakoj od jedne četvrtine zemalja članica na posljednjim izborima za Europski parlament; u programu i djelatnostima stranke moraju se poštovati osnivačka načela Europske Unije (sloboda, demokracija, ljudska prava, temeljne slobode i pravna država).

Nova pravna regulacija stranaka na europskoj razini sadržava niz odredaba kojima se treba osigurati transparentnost i nadzor nad financiranjem tih stranaka iz europskoga proračuna.¹⁸ Između ostaloga, one se odnose na sljedeće:

- a) utvrđen je postupak stjecanja statusa političke stranke na europskoj razini;¹⁹
- b) utvrđen je postupak podnošenja molbe za financiranje stranke na europskoj razini iz europskoga proračuna;²⁰
- c) politička stranka na europskoj razini kojoj je odobreno financiranje na temelju spomenute regulacije mora ispunjavati određene obveze kojima se osigurava transparentnost izvora financiranja. Svake godine mora objavljivati podatke o svojim prihodima i rashodima, imovini i obvezama, odnosno dugovima. Objavljivati mora i izvore financiranja, uključujući popis donatora i donacija koje su veće od 500 eura;
- d) statutom stranke moraju biti izričito utvrđena tijela odgovorna za političko i financijsko upravljanje strankom, kao i tijela i osobe koje u zemljama članicama zastupaju stranku u pravnim postupcima;²¹

¹⁸ Opseg financiranja utvrđuje se svake godine uzimajući u obzir broj korisnika (*beneficiarijes*) i broj izabranih članova EP-a. Pritom financiranje iz općega proračuna EU-a ne smije prelaziti 75% godišnjega proračuna stranke na europskoj razini. Od svih godišnjih raspoloživih dotacija EP 15% razdijeli u jednakim dijelovima svim strankama na europskoj razini čija je uloga bila odobrena (čl. 3 i 4), a 85% tih sredstava samo onim strankama na europskoj razini koje imaju izabrane zastupnike u EP-u. Kako je ta, druga podjela sredstava, razmjerna broju eurozastupnika svake stranke, razumljivo je da eurozastupnik smije biti član samo jedne stranke na europskoj razini.

¹⁹ Zbog toga je propisan postupak u Europskom parlamentu. Postupak započinje na zahtjev jedne četvrtine članova EP-a koji predstavljaju najmanje tri političke skupine. Prije donošenja odluke, EP mora saslušati predstavnike stranke i zamoliti odbor sastavljen od neovisnih eminentnih ličnosti da u razumnom roku priopći svoje mišljenje o zahtjevu. Taj odbor ima tri člana – po jednoga imenuju EP, Vijeće i Komisija. EP – većinom svojih članova – potvrđuje (*verifi*) da stranka udovoljava uvjetima propisanim Uredbom za priznavanje statusa stranke na europskoj razini. U Uredbi je naglašeno da EP mora redovito provjeravati ispunjavanje tih uvjeta. Ako EP utvrdi da stranka više ne ispunjava uvjete propisane Uredbom, ona više ne može na temelju Uredbe dobivati financijska sredstva.

²⁰ Politička stranka na europskoj razini može se financirati iz općega proračuna EU-a na temelju molbe koja se podnosi svake godine. Prvoj molbi za financiranje koju podnosi u EP stranka mora priložiti dokumentaciju o udovoljavanju pravilima u pogledu definicije i uvjeta za stjecanje statusa političke stranke na europskoj razini te svoj politički program i statut.

- e) nadzor financiranja stranaka iz europskoga proračuna mora se provoditi u skladu s odgovarajućom Financijskom uredbom Vijeća i njezinim pravilima, kojima je utvrđeno izvršavanje proračuna; na temelju godišnje potvrde koju izdaje vanjska i neovisna revizija (*audit*), a koja mora biti dostavljena Europskom parlamentu najkasnije šest mjeseci nakon zaključenja financijske godine; također se europskom računskom sudu moraju, na njegov zahtjev, dostaviti i sve informacije i dokumenti. Utvrdi li se da je stranka na europskoj razini došla do sredstava iz općega proračuna EU-a na neprimjeren način, ona ih u taj proračun mora vratiti.

Izričito se navode neka posebna ograničenja u financiranju stranaka na europskoj razini:

- a) Politička stranka na europskoj razini smije sredstva iz općega proračuna EU-a upotrijebiti samo za neposredno ostvarivanje ciljeva iz političkoga programa stranke (to obuhvaća administrativnu potrošnju, troškove tehničke potpore, sastanaka, istraživanja, inozemnih događanja, studija, informacija i publikacija). Financiranje političkih stranaka na europskoj razini iz općega proračuna EU-a ili iz drugih izvora ne smije se koristiti za neposredno ili posredno financiranje drugih stranaka, nipošto pak nacionalnih političkih stranaka koje su još regulirane nacionalnim pravilima.
- b) Uredba dopušta da stranka prima priloge članova političke stranke na europskoj razini, ali iznos tih sredstava ne smije biti veći od 40 posto godišnjega proračuna stranke. No stranka na europskoj razini ne smije primati anonimne donacije, donacije iz proračuna političkih skupina u EP-u, donacije iz bilo koje djelatnosti u kojoj javne vlasti (*public authorities*) – zbog vlasničkoga udjela, financijskoga sudjelovanja ili pravila koja određuju tu djelatnost – imaju, neposredno ili posredno, dominantan utjecaj. Isto tako ne smije primati donacije veće od 12.000 eura godišnje po donatoru (fizičkoj ili pravnoj osobi), osim ako to nije u skladu s drugim odredbama članka 6.
- c) Tehnička pomoć EP-a političkim strankama na europskoj razini dopuštena je, ali uz poštovanje načela jednakoga tretmana. Mora se ostvarivati u uvjetima koji nisu nepovoljniji od onih u slučajevima tehničke pomoći drugim vanjskim organizacijama i udrugama.²²
- d) Političke stranke na europskoj razini koje se financiraju iz proračuna EU-a ili iz drugih izvora spomenutim se izvorima ne smiju neposredno niti po-

²¹ O svakoj promjeni u spomenutoj dokumentaciji stranka mora izvijestiti EP najkasnije u roku od dva mjeseca. U protivnom se financiranje iz proračuna EU-a obustavlja.

²² Potonjima EP može odobriti pružanje tehničke pomoći na temelju računa i uplate. EP mora objaviti potankosti o tehničkoj pomoći svakoj političkoj stranci na europskoj razini posebno u godišnjem izvještaju.

sredno koristiti za financiranje drugih političkih stranaka, nipošto nacionalnih političkih stranaka koje su još pod nacionalnom regulativom. To osiguravaju transparentnošću izvora financiranja koje moraju godišnje objavljivati, uključujući i podatke o prihodima, rashodima, imovini, dugovima i donacijama.

Navedena pravna regulativa iz studenoga 2003. stupila je na snagu tek s mandatom Europskog parlamenta izabranoga 2004. godine.

Političke stranke na europskoj razini: između konfederalne i federalne Europske Unije

Kako dosadašnji razvoj europskoga političkog sustava tako i novi europski ustav održavaju dvojaku bit EU-a – federalnu i međuvladinu. Ta dvojnost, odnosno žilavost nacionalnih komponenata europskoga političkog sustava osobito je uočljiva u institucijama i procesima koji su izravno povezani s politikom stranaka. Uredba iz studenoga 2003., kojom su sada detaljnije regulirani pravni status i financiranje stranaka na europskoj razini, izričito održava nacionalno-federalnu dvostrukost u europskom stranačkom sustavu. Zapravo, samo određuje minimalne europske programske značajke tih stranaka, dok u organizacijskim i političkim aspektima i nadalje održava dominaciju nacionalnih elemenata u eurostranačju. Uzevši u cjelini, nove zakonjene dimenzije financiranja stranaka na europskoj razini ne možemo ocijeniti kao radikalnu novost, s obzirom na već otprije uhodano formalno financiranje eurozastupničkih skupina i, neformalno, posredno financiranje europskih federacija iz europskoga proračuna. Uredba, dakle, ponajprije legalizira *status quo*.

U raspravama o nacrtu europskoga ustava politolozi su upozoravali da europske stranke neće predstavljati ozbiljne izazove identitetima i dominantnim ulogama nacionalnih (osobito vladajućih) političkih stranaka u političkom sustavu Europske Unije sve dok na razini EU-a ne budu: zajednička izborna pravila, središnja odgovorna izvršna vlast i demokratska parlamentarna vladavina. S obzirom na to što, zbog postupaka odlučivanja koji su na snazi, bitni pomaci u razvoju političkoga sustava Europske Unije nisu mogući bez političkih elita država članica, velike političke inovacije ne treba uskoro očekivati. Uostalom, i novi europski ustav bit će još relativno dugo u procesu verifikacija, pa njegove skore izmjene nisu vjerojatne.

Literatura

- Andersen, S. S. i Eliassen, K., 1993.: *Making Policy in Europe*, Thousand Oaks, London
- Attinà, F., 1990.: The Voting Behaviour of the European Parliament Members and the Problem of the Europarties, *European Journal of Political Research*, 18(5): 557-579
- Attinà, F., 1993.: *Parties and Party System in the EC Political System*, Paper presented at the ECPR Joint Sessions of Workshops, Leiden, 2.-8. travnja 1993.
- Attinà, F., 1997.: *The Party Groups in the European Parliament: From Party Group to "European Party" Status*, Referat na međunarodnoj konferenciji The Role of Central European Parliaments in the Process of European Integration, Institute of Sociology, Academy of Sciences, Praga, 12.-14. rujna 1997.
- Attinà, F., 1998.: *Party Fragmentation and Discontinuity in the European Union*, u: Bell in Lord (ur.), 10-27
- Bardi, L., 1993.: *Transnational Party Federations, EP Party Groups and the Building of a European Party System*, Referat na ECPR Joint Sessions of Workshops, Leiden, 2.-8. travnja 1993.
- Bardi, L., 1994.: Transnational Party Federations, European Parliamentary Party Groups and the Building of a Europarties, u: Katz, R.S. i Mair, P. (ur.), 357-372
- Bardi, L., 2002.: Parties and Party Systems in the European Union, u: Luther and Müller-Rommel (ur.), Political Parties in the New Europe, 293-321
- Bardi, L., 2004.: European Party Federations' Perspectives, u: Delwit, P., Külachi, E., van de Walle, C. (ur.), 309-322
- Bell, D. S. i Lord, C., 1998.: *Transnational Parties in the European Union*, Aldershot, Brookfield USA, Ashgate, Singapore, Sydney
- Binnema, H. A., 2003.: *Three Sorts of Europe; The Europeanisation of Party Programmes in the Netherlands and the United Kingdom*, Referat na The 2nd ECPR General Conference, Marburg, 18.-21. rujna 2003.
- Brunkhorst, H., 2003.: *A Polity without a State? European Constitutionalism between Evolution and Revolution*, Arena Working Paper 14/03, dostupno preko <http://www.arena.uio.no>, 13. 1. 2004.
- Chrysoschoou, D. N., Tsinisizelis, M. J., Stavridis, S. i Ifantis, K., 2003.: *Theory and Reform in the European Union*, Manchester University Press, Manchester
- Dahl, R., 1971.: *Poliarchy: Participation and Opposition*, Yale University Press, New Haven, London
- Delwit, P., Külachi, E., van de Walle, C. (ur.), 2004.: *The Europarties. Organisation and Influence*, Bruxelles: Centre d'étude de la vie politique of the Free University of Brussels (ULB). Dostupno preko <http://www.ulb.ac.be/soco/cevipol/Books%20Presentation.bookfpp.pdf>, 9. 1. 2004.
- Dorget, C., 2004.: Recognition and Status of European Parties, u: Delwit, P, Külachi, E., van de Walle, C. (ur.), 83-112
- Duverger, M., 1965.: *Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State*, reprint 2. izdanja, University Paperbacks, Methuen, London

- Fink Hafner, D., 2001.: *Politične stranke*, Naklada FDV, Ljubljana
- Fink Hafner, D. (ur.), 2004.: *Evropske stranke in strankarski sistem na ravni Evropske unije*, Naklada FDV, Ljubljana
- Haas, E.B., 1958.: *The Uniting of Europe. Political, Social and Economic Forces 1950–1957*, Stevens & Sons Limited, London
- Heidar, K., 2003.: *Parties and Cleavages in the European Political Space*, Arena Working Papers WP 03/7, dostupno preko <http://www.arena.uio.no>, 9. 1. 2004.
- Hix, S., 1999.: *The Political System of the European Union*, Palgrave, Houndmills, Basingstoke, Hampshire i New York
- Hix, S., 2001.: Parties at the European Level, u: Webb, Holliday i Farrell (ur.)
- Hix, S., 2003.: *How Electoral Institutions Shape Legislative Behaviour: Explaining Voting-Defection in the European Parliament*, EPRG Working Paper 10, dostupno preko <http://www.lse.ac.uk/Depts/eprg>, 16. 1. 2004.
- Hix, S. i Lord, C., 1997.: *Political Parties in the European Union*, Macmillan Press, Ltd. (Europe) i St. Martin's Press, Inc. (USA), Houndmills, Basingstoke, Hampshire in London
- Hooghe, L. i Marks, G., 2001.: *Multi-Level Governance and European Integration*, Rowman and Littlefield Publishers, Inc., Lanham, Boulder, New York, Oxford
- Johansson, K. M., 1998.: The Transnationalization of Party Politics, V: Bell in Lord (ur.), op. cit., 28-50
- Johansson, K. M., 2004.: Toward Theory of Federations of Political Parties in Multi-level Europe: at the Nexus of International Relations and Comparative Politics, u: Delwit, P., Külachi, E., van de Walle, C. (ur.), 17-43
- Katz, R. S. i Mair, P. 1993.: The Evolution of Party Organizations in Europe: Three Faces of Party organization, *American Review of Politics*, 14: 593-617
- Katz, R. S. i Mair, P. (ur.), 1994.: *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organisations in Western Democracies*, Thousand Oaks, London
- Key, V. O., Jr., 1959.: *Politics, Parties, and Pressure Groups: Fourth Edition*, Thomas Y. Crowell Company, New York
- Kreppel, A., 2002.: *The European Parliament and Supranational Party System: A Study of Institutional Development*, Cambridge University Press. Cambridge
- Lane, J-E, i Ersson, S. O., 1987.: *Politics and Society in Western Europe*, Sage, London
- Lipset, S. M. i Rokkan, S., 1967.: Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction, u: Lipset in Rokkan (ur.), Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives, 1-64, The Free Press, Collier-Macmillan Limited, New York, London
- Lord, C., 2004.: Political Parties and the European Union: What Kind of Imperfect Competition?, u: Delwit, P., Külachi, E., van de Walle, C. (ur.), 45-67
- Luther, K. R. i Müller-Rommel, F. (ur.), 2002.: *Political Parties in the New Europe*, Oxford University Press, Oxford

- Mair, P. (ur.), 1990.: *The West European Party System*, Oxford University Press, New York, Oxford
- McSweeney, D. i Zvesper, J., 1991.: *American Political Parties*, Routledge, London i New York
- Müller, W., 2002.: Parties and the Institutional Framework, uV: Luther i Müller-Rommel, (ur.), 249-292
- Nugent, N., 2003.: *The Government and Politics of the European Union: 5th ed.*, Macmillan: Palgrave
- Panebianco, A., 1988.: *Political Parties: Organization and Power*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney
- Peterson, J. i Shackleton, M. (ur.), 2002.: *The Institutions of the European Union*, Oxford University Press, Oxford (Europe) i New York (USA)
- Pomper, G. M., 1992.: Concepts of Political Parties, *Journal of Theoretical Politics*, 4(2): 143-159
- Randall, V. (ur.), 1990.: *Political Parties in the Third World*, Sage, London
- Raunio, T., 2000.: Loosing Independence or Finally Gaining Recognition? Contacts Between MEPs and National Parties, *Party Politics*, 6(2): 221-223
- Raunio, T., 2002.: Why European Integration Increases Leadership Autonomy within Political Parties, *Party Politics*, 6(2): 221-223
- Raunio, T., 2003.: *Relations Between MEP's and Domestic Parties: A Comparative Analysis of Regionalist Parties*, Referat na The ECPR Joint Sessions of Workshops, 28. ožujka do 2. travnja 2003., Edinburgh
- Rosamond, B., 2000.: *Theories of European Integration*, Palgrave Houndmills, Basingstoke i New York
- Sartori, G., 1976.: *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge
- Schattschneider, E. E., 1942.: *Party Government*, Holt, Rinehart in Winston, Inc., New York
- Schattschneider, E. E., 1964.: *Political Parties and Democracy*, Holt, Rinehart in Winston, Inc., New York
- Scully, R., 2001.: *National Parties and European Parliamentarians: Developing and Testing Institutional Theory*, EPRG Working Paper, br. 6., dostupno preko <http://www.lse.ac.uk/Depts/eprg/working-papers.htm>, 27. 7. 2004.
- Venišnik, V., 2002.: *Stranka evropskih socialdemokratov in razvoj Evropske unije*, Znanstveno publicistično središče, Ljubljana
- Ware, A., 1996.: *Political Parties and Party Systems*, Oxford University Press, New York, Oxford
- Webb, P., Holliday, I., Farrell, D. (ur.), 2001.: *Political Parties in Democratic Societies*, Oxford University Press, Oxford

Danica Fink-Hafner

PARTY SYSTEM ON THE LEVEL OF EUROPEAN UNION

Summary

Although the European Union is not a representative democracy, at least in some elements its political system is increasingly imitating the national liberal model of governance. So far, in the development of the European political system and in the draft EU Constitution the dual nature of the EU (federal and intergovernmental) seems to have remained in place. This is also shown in the persisting national elements in party-related institutions and processes within the EU political system that puts “its” liberal democratic characteristics in question.

Key words: political parties, party system, European Union, democracy, party financing.

Mailing address: Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva ploščad
5, SI 1000 Ljubljana, Slovenija.

E-mail: danica.fink-hafner@quest.arnes.si